

مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری

نوع مقاله: پژوهشی

عسگر اکبری*

E-mail: akbari1149@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۷

چکیده

هویت شناسنامه و اعتبار یک ملت است و از مجموعه تعلقات مادی و معنوی شکل گرفته و در جریان‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، مذهبی، ملی و... ملت‌ها نقش سازنده دارد. هویت ملی در جمهوری اسلامی، از عنصر هویتی ایرانی و اسلامی برای حفظ منافع ملی، استقلال، آزادی، عدالت اجتماعی، قدرت و امنیت ملی ایجاد شده است. هدف پژوهش حاضر ارزیابی مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری در دفاع از باورها و ارزش‌های ملی در مقابل تهاجم فرهنگی است. در پژوهش حاضر از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، کلیه‌ی بیانات مقام معظم رهبری درخصوص هویت ایرانی اسلامی از زمان رهبری معظم‌له بر جامعه اسلامی است. یافته‌ها نشان داد که در بیانات ایشان شاخص راهبردی هویت ایرانی با فراوانی ۹۸۸ (۵۷/۹ درصد)، شاخص هدف زبان و ادبیات فارسی با تعداد ۴۱۹ (۴۲/۴ درصد) بیشترین و میراث فرهنگی با تعداد ۹۹ (۱۰ درصد) کمترین فراوانی را داشته است. شاخص راهبردی هویت اسلامی با فراوانی ۷۱۹ (۴۲/۱ درصد)، شاخص هدف هویت رفتاری با تعداد ۲۵۲ (۳۵ درصد) بیشترین و هویت اعتقادی با تعداد ۹۱ (۱۲/۷ درصد) کمترین فراوانی را داشته است.

کلید واژه‌ها: مقام معظم رهبری، هویت ایرانی، هویت اسلامی، ارزش‌های ملی، هویت ملی.

* استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران، نویسنده‌ی مسؤول

مقدمه

بدون شک مهم‌ترین عنصری که در موجودیت هر جامعه نقش اساسی دارد هویت آن جامعه است. هویت به منزله‌ی شناسنامه و اعتبار یک ملت است. هویت هر ملتی ریشه در تاریخ، باورها، آداب و رسوم آن ملت دارد و همین امر نوع رفتار جمعی و شخصی افراد آن جامعه را با جهان اطراف و نیز با شهروندان درون یک اجتماع، مشخص می‌کند (اشراقی، ۱۳۸۴: ۱۰۶ به نقل از اسدپور و احمدی‌اهنک، ۱۳۹۵: ۳۶). هویت، به‌نوعی چیستی و کیستی فرد را مطرح می‌کند. آن وجه ممیز من با غیرمن است، به‌عبارتی هویت مجموعه‌ای از تعلقات مادی و معنوی انسان است که بنیان آن از قبل شکل گرفته و به معنی چه کسی بودن است. هویت در لغت، به‌معنای متعددی به کار رفته است؛ در فرهنگ معین، به‌معنی هستی، وجود، آنچه سبب شناسایی شخص باشد (معین، ج ۴: ۵۲۲۸) آمده و در لغت‌نامه‌ی دهخدا، هویت به معنای تشخیص، آمده است (دهخدا، ج ۱۴: ۲۰۸۶۶). حضرات مولانا و خیام نیز هویت را چنین سروده‌اند:

از کجا آمده‌ام، آمدنم بهر چه بود؟ به کجا می‌روم آخر نمایی و طنم؟
مانده‌ام سخت عجب کز چه سبب ساخت مرا یا چه بوده است مراد وی از ساختنم؟

مولوی

چون لاله رخ و چو سرو بالاست مرا
نقاش ازل بهر چه آراست مرا؟

هرچند که رنگ و روی زیباست مرا
معلوم نشد که در طریخانه خاک

خیام

هویت بخشی از عناصر اصلی شخصیت انسان است که به دنبال عینیت پیدا کردن آن، فرد قادر می‌شود، موضع خود را در برخورد با جهان و دیگران مشخص کند. البته هر جامعه و فرهنگی با توجه به عقاید و ارزش‌هایش با نوع خاصی از هویت اخلاقی و روانی افراد سازگار است؛ پس، زمینه‌ی پیدایش و رشد همان هویت را فراهم می‌آورد و امکان پیدایش و رشد دیگر انواع را تضعیف می‌کند. برای مثال، جامعه و فرهنگ غرب با بعضی ویژگی‌های اخلاقی مانند فردگرایی، فرصت طلبی، انضباط، تجمل‌گرایی، تَبَرُّج، رفاه طلبی و مال اندوزی سازگار است و با بسیاری از ویژگی‌های اخلاقی مانند قناعت، حیا، بندگی خدا، تقوا، خوف و رجاء الهی، شکر و رضای الهی و توکل سازگار نیست (هویت اجتماعی...، ۱۳۹۷: ۳۳).

شکل‌گیری دستاوردهای بشری دو بُعد دارد؛ فرهنگ یا بُعد غیرمادی زندگی بشری و دستاوردهای مادی است. فرهنگ مادی و غیرمادی به یک نسبت پیشرفت نمی‌کنند،

بلکه معمولاً فرهنگ مادی سریع‌تر دگرگون می‌شود، از این‌رو شکاف عمیقی بین فرهنگ مادی و غیرمادی پدید می‌آید. فرهنگ غیرمادی قدرت روحی و نیروی حیاتی یک ملت است که باید با دل از آن دفاع کرد.

گاهی تغییرات هویتی افراد شیوه‌هایی از زندگی را به دنبال می‌آورد که با عقاید و ارزش‌های جامعه ناسازگار است. عقاید و ارزش‌هایی که هویت فرهنگی جامعه را می‌سازند، مورد تردید قرار می‌گیرند و ثبات خود را از دست می‌دهند. در نتیجه جامعه دیگر نمی‌تواند از عقاید و ارزش‌هایش دفاع و آنها را حفظ کند. در این صورت، راه برای تحول هویت فرهنگی باز می‌شود و جامعه تغییر می‌کند. مقام معظم رهبری در مورد تحول هویتی معتقدند «تحول دو جور است. ما در کنار تحول بایستی یک ثبات داشته باشیم... ثبات در اهداف، آرمان‌ها و در خطوط اساسی و تحول در ابزارها، شیوه‌ها و ساختارهای تشکیلاتی بر طبق نیاز...» (بیانات، ۱۳۸۶/۰۶/۱۸). آنچه که واضح است، حوزه فرهنگ و هویت اجتماعی ناگزیر از تغییر و تحول است، اما نه با سرعت سریع، بلکه به صورت آرام و به تدریج با حفظ مبانی و ارزش‌های هویت‌بخشی میسر می‌شود. البته این تغییرات نباید در جهت حذف و یا تحریف مبانی ارزشی باشد؛ بلکه باید در جهت تقویت و مستحکم‌تر کردن آن واقع شود. به عبارتی، وضعیت مطلوب، حتی در صورت تغییر، ثبات آن است (اسدپور و احمدی‌اهنک، ۱۳۹۵: ۳۸).

فرهنگ، یکی از شاخص‌های اصلی هویت هر کشوری است که کنش متقابل اجتماعی را بین اعضای جامعه و دولت برقرار می‌سازد. برای این که دولتی به بالندگی و توسعه برسد، باید در اتباع خود گونه‌های شایسته‌ای را از گرایش معنوی پدیدار سازد. (ایگلتون، ۱۳۸۶: ۲۷) به خاطر همین، به مباحث توسعه، تعاملات اجتماعی و پیشرفت تمدنی از دریچه فرهنگ نگریسته می‌شود. در این مسیر به‌طور طبیعی ابزارهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری متناسب برای دستیابی به اهداف لازم است. رادیو، تلویزیون، نشریات، رسانه‌های دیجیتالی یا به عبارت کلی‌تر «رسانه» ابزارهای متعارفی برای دستیابی به این اهداف به‌شمار می‌آیند.

عصر حاضر به واسطه بهره‌گیری از همین تکنولوژی‌ها، عصر اطلاعات و ارتباطات نام گرفته است. از ویژگی‌های بارز آن، جهانی شدن و در هم‌تنیدگی روابط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زوایای مختلف زندگی است. جهانی شدن، گاهی از طریق تخریب فرهنگی، موجب تضعیف امنیت هویت می‌شود. فرهنگ‌های گوناگون تسلیم تهاجم تلویزیون، زبان انگلیسی، گردشگری جهانی، عقاید مربوط به حقوق بشر

جهانی، مصرف‌گرایی و سایر مداخله‌های فوق حاکمیتی شده که با سنت‌های محلی مغایرت دارد. (اسمیت، ۱۳۸۹: ۲۲)

با شروع مدرنیته در قرن بیستم و خصیصه‌های ذاتی آن، مرزهای فرهنگی و هویتی بسیاری از کشورهای سنتی تحت تأثیر جدی این پدیده قرار گرفته و هویت‌های ملی آنها با چالش اساسی روبه‌رو شده است. از جمله این کشورها، کشور جمهوری اسلامی ایران است که با هویت ملی ریشه‌دار و تاریخ تمدن چند هزار ساله‌اش با چالش دوره گذر از فرایند جهانی شدن مواجه است.

بیان مسأله

در هر جامعه‌ای جریان‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، مذهبی، ملی و... وجود دارد که آمیختگی و تیدگی با آثار هویتی جامعه دارند. شناخت هویت، بستر و مقدمه‌گزینش الگوی مناسب برای جامعه را مهیا می‌سازد و مانع آثار سوء‌هویتی می‌شود. از سویی دیگر، وجود ابعاد گوناگون هویتی در جوامع بشری، اهمیت موضوع هویت‌سازی را دوچندان می‌سازد.

حضرت امام خمینی (ره) در مورد هویت‌سازی خاطر نشان می‌کنند: «بارها تذکر داده‌ام که باید ایرانی بسازیم که بتواند بدون اتکاء به آمریکا و شوروی و انگلستان، این جهان‌خوران بین‌المللی؛ استقلال خویش را به دست گیرد و روی پای خود بایستد و هویت اصیل را به جهان عرضه کند». (صحیفه نور، ج ۸: ۹۱) این مطلب مؤید این است که، هویت اصیل ایرانی نه تنها از هویت غرب چیزی کم ندارد بلکه این پتانسیل را دارد که به جهانیان نیز عرضه شود.

هویت در جمهوری اسلامی ایران، از تلفیق مؤلفه‌های هویت ایرانی با مبانی اسلامی با عنوان هویت ملی شناخته می‌شود. هویت ملی در سطوح فرهنگی - تاریخی، سیاسی و اقتصادی قابل تعریف است. در سطح اول بر مؤلفه نمادها و سمبل‌های تاریخی، میراث فرهنگی و مواردی از این قبیل توجه و تأکید می‌شود. در سطح سیاسی هویت ملی بیشتر معطوف به بُعد سرزمینی، یکپارچگی سیاسی و اجتماعی و غیره است. در سطح اقتصادی به امکانات رفاهی، زیرساخت‌ها، ارتقای شاخص‌های بهداشتی و درمانی، صنایع هسته‌ای و نانو، توزیع نابرابر درآمدها، تجمل‌گرایی و مصرف‌گرایی و مواردی از این قبیل توجه دارد. بر همین اساس می‌توان ابعاد هویت ملی را به این صورت برشمرد که ابعاد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی

دارد (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۳) و با ایجاد ارزش‌ها و باورهای ملی وظیفه‌ی شکل‌دهی اجتماعات ملی در مقابل بحران هویت در زمان جهانی‌شدن را برعهده دارد.

هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران، هویت باورها و ارزش‌ها است که مقام رهبری هدف از دفاع از آن را حفظ منافع ملی، استقلال، آزادی، عدالت اجتماعی، قدرت و امنیت ملی می‌دانند: «ایدئولوژی به دنبال تأمین و حفظ منافع ملی است و هویت یک ملت محسوب می‌شود». (بیانات، ۱۳۹۷/۰۴/۳۰)

بشر در طول تاریخ، برای حفظ بقا از انواع بلاهای طبیعی، تهدیدهای نظامی، اقتصادی و... از خویش دفاع کرده است. امروزه نوع تهدیدها به «تهدیدهای نرم» تغییر یافته است. در تهدیدهای نرم، حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی یک ملت مورد هدف قرار می‌گیرد و تهدیدگران می‌کوشند هویتی که باورها و اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و تفکرات فلسفی و مذهبی‌ای را که در تعیین خط‌مشی مسائل سیاسی - اجتماعی و تأمین منافع ملی مؤثر هستند، از جامعه هدف سلب کنند. در این شرایط دفاع از ارزش‌ها و باورها، نیازمند رهبری راهبردی است که بتواند الگوی دفاع را برای جامعه ترسیم کند.

از آنجا که مقام معظم رهبری به‌عنوان یکی از اندیشمندان جهان اسلام به ابعاد مختلف موضوع هویت ایرانی - اسلامی و هویت ملی توجه و اشراف کامل دارند، و از طرفی نظرات و اندیشه‌های معظم‌له در جایگاه ولی امر مسلمین حجت است، درک عمیق اندیشه‌های معظم‌له در دفاع از ارزش‌ها و باورهای ملی برای جامعه حائز اهمیت خواهد بود. لذا پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال است که مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و تأثیر آنها بر ارزش‌ها و باورهای ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری کدامند؟ در پاسخ به این سؤال بررسی: اهمیت مؤلفه‌های هویت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری و نقش رابطه هویت اسلامی - ایرانی و تأثیر آن بر ارزش‌ها و باورهای ملی در منظومه فکری ایشان مطرح شده است.

پیشینه پژوهش

بررسی سوابق پژوهش‌های انجام شده نشان دهنده ی اهمیت فوق‌العاده ی مسأله هویت است. در این پژوهش به تعدادی از پژوهش‌هایی که با کار پژوهشی به دلیل همسانی در روش انجام کار و تخصصی بودن جامعه پژوهشی انجام شده اشاره می‌شود. مرشدی‌زاده و احمدلو (۱۳۹۶) در پژوهشی دریافتند که مؤلفه‌های تشکیل دهنده ی

هویت اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری شامل اعتقادات، ارزش‌های اسلامی، اعیاد اسلامی و مراسم و مناسک اسلامی و هویت ایرانی شامل زبان فارسی، سرزمین، تاریخ، عید نوروز، پوشش و معماری ایرانی است. فراتر از آن، این مؤلفه‌ها در کنار هم و آمیخته و هم‌ساز با هم قرار دارند و در ایجاد انسجام، اقتدار ملی و تشکیل تمدن نوین اسلامی تأثیرگذارند.

اسدپور و احمدی‌اهنک (۱۳۹۵) در پژوهش خود دریافتند که مقام معظم رهبری، اهمیت وافری برای هویت اسلامی - ایرانی قائل بوده و به مؤلفه‌های روحیه معنوی، یاد خدا و توکل به او، دوری از دنیاطلبی و زبان و ادبیات فارسی اشاره کرده‌اند. دفاع از هویت اسلامی - ایرانی را وظیفه‌ی نیروهای مسلح در دوره جنگ نرم دانسته، وجود استقلال، اعتقاد مردم به هویت‌شان، شناسایی و درک عمیق روش‌های مورد استفاده دشمنان سلطه‌جو را به‌عنوان ملزومات نگه‌داشت فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی در نظر داشته‌اند. هم‌چنین راه‌حلی که باید برای مقابله با دشمن در دوران جنگ نرم به کار بست، مجهز شدن به علم و فن‌آوری و تجهیزات مدرن برای رسیدن به مقصود است.

نتایج پژوهش متقی و کرمی (۱۳۹۴) حاکی از این بود که در فرایند پرفراز و نشیب توسعه، تغییرات نسبتاً زیادی در ارزش‌ها، هنجارها، عادات و رسوم جامعه به‌وجود می‌آید و توسعه هم‌نیازمند حفظ امنیت مبانی فرهنگی و هویت و سازگار کردن مؤلفه‌های توسعه با این مبانی است. الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفته، راهنمای توسعه کشور به‌شمار می‌رود که در اسناد رسمی و کلان کشور از جمله سند چشم‌انداز توسعه و قانون اساسی نیز منعکس شده است.

میرحیدری، غفوری و بیچرانلو (۱۳۹۳) در پژوهش خود دریافتند که توجه به برنامه‌های فرهنگی و مطالب موجود در وبسایت‌ها به مؤلفه‌های هویت ایرانی و اسلامی بیشتر از مؤلفه‌های هویت انقلابی است. آنها در بررسی و مقایسه نتایج شاخص‌ها نیز مشخص کردند که شاخص رفتاری در هویت اسلامی که انعکاس دهنده‌ی ارزش‌ها و مراسم دینی در یک جامعه‌ی مذهبی است، جلوه و برجستگی بیشتری در مقایسه با شاخص سرزمین که حاوی ارزش‌ها و مراسم سنتی در هویت ایرانیست، دارد.

اکبری و عیوضی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان بررسی وضعیت و ابعاد سازنده‌ی هویت ملی دریافتند که حدود ۷۰ درصد پاسخگویان هویت ملی بالایی دارند. مهم‌ترین ابعاد سازنده هویت ملی ابعاد زبانی - ادبی، تاریخی، جغرافیایی و دینی است. هم‌چنین در بررسی وضعیت هویت ملی در میان مقولات اجتماعی مختلف نشان دادند که زنان،

افراد ۳۰ تا ۴۵ سال، متأهلین، افراد بازنشسته و زنان خانه‌دار هویت ملی بالاتری نسبت به سایر مقولات اجتماعی دارند.

یافته‌های پژوهشی سه‌تالی و همتی (۱۳۹۲) نشان داد که امریکا در چارچوب اعمال قدرت نرم و منابع سه‌گانه آن، می‌کوشد تا از طریق تزریق فرهنگ و سبک زندگی غربی، اختلال در ارزش‌های سیاسی مقوم وحدت ملی و انزوای ایران در عرضه بین‌المللی، از شکل‌گیری، تثبیت و تحکیم هویت ایرانی - اسلامی ملت ایران جلوگیری کند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شد که از روش‌های پژوهش کیفی است. جامعه آماری پژوهش کلیه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص هویت ایرانی، هویت اسلامی و ارزش‌ها و باورهای هویت ملی بود که از زمان زعامت معظم‌له بر جامعه اسلامی در وب‌سایت ایشان قرار گرفته بود. روش بررسی بدین‌گونه بود که ابتدا ۲ شاخص اصلی راهبردی هویت اسلامی و هویت ایرانی مشخص شد. سپس به ترتیب برای هویت ایرانی ۶ شاخص هدف با ۲۵ مؤلفه و برای هویت اسلامی ۵ شاخص هدف با ۱۷ مؤلفه تعریف شد.

سپس برای کل شاخص‌های هدف ۴۲ مؤلفه از بین بیانات معظم‌له با استفاده از مقیاس فاصله‌ای، یعنی شمارش مؤلفه‌های موجود از وب‌سایت ایشان استخراج و مورد بررسی قرار گرفت. داده‌ها با توجه به اهداف پژوهش پس از شناسایی تجزیه و تحلیل و مورد ارزیابی قرار گرفتند.

مباحث نظری پژوهش

هویت به صورت کلی به دو بُعد فردی و جمعی (اجتماعی) تقسیم می‌شود. بُعد هویت فردی آن چیزی است که براساس یک سری آرزوها، امیدها، ترس‌ها، نیازها و ویژگی‌های فرهنگی شکل می‌گیرد و بر هویت اخلاقی و روانی افراد در جامعه اثر می‌گذارد. امام خمینی (ره) تأثیر هویت اخلاقی و روانی را چنین تعبیر می‌فرماید که «یک انسان با تقوا، جهانی را تغییر می‌دهد». (هویت اجتماعی...، ۱۳۹۸: ۳۳) بُعد هویت جمعی، تعلق خاطر تعداد کثیری از افراد به امور مشترک با عنوانی خاص است؛ چنین تعلق موجب احساس همبستگی و شکل‌گیری یک واحد جمعی می‌شود که با عنوان «ما» از ماهای دیگر جدا می‌شود. (توسلی، قاسمی، ۱۳۸۳ به نقل از علوی مقدم و داورپناه، ۱۳۹۳: ۱۲۱)

هویت ملی در حوزه هویت اجتماعی قرار دارد. هویت اجتماعی هر فرد، درون یک جامعه و براساس آنچه برای آن جامعه اهمیت دارد، شکل می‌گیرد. (هویت اجتماعی...، ۱۳۹۸: ۳۳) هویت ملی به‌عنوان بالاترین سطح هویت در جامعه، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. (احمدی، ۱۳۸۳: ۱۶۹) این سطح از هویت، به‌دلیل پوشش قراردادن آحاد جامعه، با بسیاری از دیگر مؤلفه‌های اجتماعی، ارتباط مستقیم و تنگاتنگی دارد، از جمله احساس تعلق به وطن، دفاع از وطن، احساس غرور ملی، حس مشارکت در فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی. (علوی‌مقدم و داورپناه، ۱۳۹۳: ۱۲۱)

از دیدگاه تاریخی، ایران سرزمینی است که بیش از هفت هزار سال قدمت دارد. در این سرزمین، همواره اقوام مختلفی زندگی کرده‌اند. هویت ایرانی قبل از ظهور اسلام، هویتی توحیدی، دینی و در مواردی آمیخته با اساطیر بوده است. در متون دینی نظیر تورات، قرآن^۱ و همین‌طور به‌صورت گسترده‌ای در منابع تاریخی و در اشعار شاعران پارسی‌گو؛ از جمله حافظ^۲ و مولانا^۳ ملت به معنای پیرو دین و آئینی بودن، آمده است. بر این اساس غالباً دین یا کیشی خاص محور اصلی هویت ملت‌ها و به عبارتی دقیق‌تر باعث تمایز ملتی از ملت دیگر می‌شود. (طرفداری، ۱۳۸۵: ۱۲۳) مطهری دین را مهم‌ترین مؤلفه و بنیاد هویت ملی ایرانی معرفی می‌کند. از نظر وی برای یافتن مقوم اصلی ملیت و هویت ملی، باید بر عنصر مهمی چون دین و مذهب تکیه کرد. (قربانی، ۱۳۸۳: ۸۰)

هویت ایرانی - اسلامی مجموعه‌ای از نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل و الگوهای هویت‌بخش و یکپارچه‌کننده در سطح کشور است که مؤلفه‌های گوناگونی چون ارزش‌های ملی، دینی، فرهنگی و اجتماعی دارد. هویت ایرانی - اسلامی در مرتبه نخست لایه‌ای از هویت ملی ایرانی دارد که طی فرآیندی لایه ایدئولوژیکی فراملی اسلامی بر آن کشیده شده است و به تدریج با هم امتزاج یافته‌اند، به‌طوری که از یکدیگر تفکیک‌ناپذیر هستند. (قیصری، ۱۳۶۸: ۴۸) مقام معظم رهبری هویت ملی ایرانی را هویتی تلفیقی و متشکل از دو بُعد ایرانیت و اسلامیت می‌دانند. چنانچه که می‌فرمایند: «هویت ملی هم که می‌گوییم، ملیت در مقابل دین نیست، بلکه هویت ملی

۱. سوره بقره، آیه ۱۳۴.

۲. «جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر بنه چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند»

۳. «زین خیال رهزن راه یقین گشت هفتاد و دو ملت ز اهل دین»

«این روش‌ها مختلف بیند برون زان خیالات ملون زان درون»

هر ملت، مجموعه‌ای از فرهنگ‌ها و باورها و خواسته‌ها و آرزوها و رفتارهای اوست». (بیانات، ۱۸/۰۸/۱۳۸۵)

هویت اسلامی - ایرانی از دیدگاه امام خمینی (ره) نیز برخاسته از جهان‌بینی تشیع، همراه با پذیرش و قبول فرهنگ ملی است. «ملی‌گرایی به معنای صحیح آن، نه آنچه که روبه‌روی اسلام عرض اندام می‌کند». (خمینی، ۱۳۶۵: ۱۰۸) هویت ایرانی - اسلامی از دیدگاه شریعتی، عجین شدن هویت ایرانی با هویت اسلامی است که طی چهارده قرن همراهی تاریخ ایران و اسلام، با ایجاد فرهنگی گسترده پدید آمده است که در آن هیچ یک را نمی‌توان از دیگری بازشناخت. «فرهنگ ایران بدون اسلام جستن، به همان اندازه محال است و تصور نکردنی، که فرهنگ اسلامی را بدون ایران دیدن». (شریعتی، ۱۳۶۱: ۱۴۶) مطهری بر این باور است که، ایرانیان با گرایش به اسلام، ضمن این که هویت گذشته خود را حفظ کرده‌اند، با جذب تعالیم متعالی و روح‌بخش اسلام، و با بهره‌گیری از ویژگی‌های اخلاقی فرهنگ ایرانی، به بارور کردن فرهنگ و تمدن اسلامی پرداختند و توانستند با تحکیم هویت ایرانی، به هویت دینی خود نیز معنای جدیدی بدهند. (قربانی، ۱۳۸۳: ۸۵)

هویت ملی نیز از نظر اندیشمندان و متفکران دور نمانده و به آن توجه شده است. مطهری در زمره‌ی متفکرانی است که بر دو عامل ایرانی بودن و اسلامی بودن به‌عنوان عوامل هویت‌ساز تأکید دارد. عبدالکریم سروش معتقد است که هویت ایرانی از سه مؤلفه‌ی ایرانی بودن، اسلام و تجدد تشکیل شده است. نیکی کدی سه عنصر فلات ایران، زبان فارسی و مذهب شیعه را از عناصر اصلی هویت ملی ایرانی برمی‌شمارد. (جمالی، ۱۳۹۱: ۱۱۸) هم‌چنین جغرافی‌دانان بر مؤلفه سرزمین و تاریخ مشترک، به‌عنوان عناصر اصلی هویت ملی ایرانی تأکید دارند. متخصصین حوزه علوم سیاسی، ساختار سیاسی مشترک، دولت و ملت را عنصر اصلی هویت می‌دانند. عالمان علوم اجتماعی زبان، دین و آداب و رسوم مشترک را به‌عنوان عنصر اساسی هویت ملی برمی‌شمارند. (مجتهدزاده، ۱۳۸۴: ۹) هویت ملی از منظر مقام معظم رهبری، چنین بیان شده است که ما ملّتی هستیم مسلمان، ریشه‌دار در تاریخ، و انقلابی؛ این هویت ما است. مسلمانی ما، عمق تاریخی ما، و انقلابی بودن ما سه عنصر اصلی است که هویت ملّت ما را تشکیل می‌دهد. (بیانات، ۲۲/۰۳/۱۳۹۶) بدین ترتیب جمهوری اسلامی ایران، از پشتیبانی هویت ملی برخاسته از مفاهیم هویت‌بخشی دو اندیشه ایران باستان و فرهنگ اسلامی برخوردار است که پایه‌های محکم ارزش‌ها و باورهای هویت ملی را می‌سازند.

هویت از دیدگاه مقام معظم رهبری

ساختار هویت جمهوری اسلامی ایران الگو گرفته از هویت مردم و عزم و ایمان آنها است، مقام معظم رهبری در این باره معتقدند جمهوری اسلامی هویتی غیر از هویت مردم و ایمان مردم و عزم مردم ندارد. (بیانات، ۱۳۸۸/۱۱/۰۶)

کارکرد هویت در جامعه قوام‌بخشی به زندگی اجتماعی افراد است، اگر افراد در وضعیت بحران هویت اجتماعی قرار گیرند نقش خود را در جامعه از دست خواهند داد و قادر به ایفای نقش خود در جامعه نخواهند بود. لذا برای پذیرش مسئولیت اجتماعی نیاز به احساس هویت است. «حالا این هویت، گاهی هویت ملی است، گاهی هویت دینی است، گاهی هویت انسانی است، شرف است؛ هرچه؛ با هویت باید بار بیایند. خوشبختانه امروز جامعه‌ی اسلامی - ایرانی ما یک هویت ریشه‌دار و تاریخی و قوی و قابل استقامتی دارد». (بیانات، ۱۳۹۷/۰۳/۲۰)

از طرفی، برای این که جامعه گرفتار بحران هویتی نشود، لازم است هویت مستقل خودش را حفظ و صیانت کند تا بتواند در سایه‌ی آن از وحدت ملی، منافع ملی، استقلال ملی و انسجام ملی بهره‌مند شود. هویت‌بخشی به نسل جوان و جلوگیری از بی‌هویتی جوانان که آینده‌سازان کشورند باید به‌درستی تفهیم و منتقل شود تا آنان بتوانند در مقابل هجمه‌های بیگانگان مقاومت کنند. معظم‌له در این باره می‌فرمایند: «جوان را با هویت بار بیاورید. اگر جامعه‌ای احساس هویت نکرد، صداها بلند تحکم‌آمیز، راحت او را مغلوب خواهد کرد». (بیانات، ۱۳۹۷/۰۳/۲۰) هم‌چنین تأکید دارند که «باید جوان را به هویت ملی و باورهای ملی خودش پایبند کرد؛ طوری که افتخار کند که ایرانی است و افتخار هم دارد. واقعاً افتخار دارد ایرانی بودن؛ آن هم ایرانی که امروز به خاطر مواضع سیاسی‌اش و مواضع بین‌المللی‌اش در دنیای اسلام، عزیزترین است». (بیانات، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳)

هویت اسلامی - ایرانی در منظومه فکری مقام معظم رهبری

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در منظومه فکری مقام معظم رهبری بسیار قابل مشاهده است، ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی متکی بر هویت اسلامی - ایرانی است. هویت اسلامی - ایرانی از دو منظر اسلامیت و ایرانیت به نحو کاملاً غیرمتناقضی از زمان صدر اسلام با هم ترکیب شده‌اند. تقویت هویت ایرانی - اسلامی در عصر جهانی شدن، از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با تهاجم فرهنگی نسبت به ایران اسلامی

است. مقام معظم رهبری درباره تربیت دینی و تقویت هویت اسلامی - ایرانی تأکید دارند که «جوان ایرانی باید حقیقتاً به ایرانی بودن خود افتخار کند و علاوه بر تکیه بر موارث تاریخی و فرهنگی این سرزمین بزرگ، از موقعیت کنونی ایران اسلامی مفتخر و سرافراز باشد. (بیانات، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳)»

روحیه‌ی برخاسته از تفکر هویت اسلامی - ایرانی اجازه تسلط دیگران به سرنوشت خود را نمی‌دهد. به عقید معظم‌له، انقلاب اسلامی توانسته تفکر استقلال و خودباوری را در وجود ملت شعله‌ور سازد. «اگر انقلاب اسلامی تنها توانسته باشد؛ روح خودباوری را، روح احساس عزت و هویت را به این ملت و این کشور و ماها برگردانده باشد، سالیان سال باید شکرگزارش بود.» (بیانات، ۱۳۸۸/۱۱/۳۰)

از منظر ایشان قومیت و نژاد نمی‌تواند ملاک هویت باشد. با استناد به آیه شریفه «ان اکرمکم عندالله اتقاکم»^۱ معتقدند در نگاه اسلامی، بین نژادها و زبان‌های مختلف تفاوتی نیست. از این رو ملت ایران احساس هویت می‌کند؛ هویت اسلامی که هویت ایرانی هم نشأت گرفته از همین هویت اسلامی است. (بیانات، ۱۳۸۷/۰۲/۱۶) معظم‌له معتقدند که هویت ایرانی - اسلامی دو روی یک سکه‌اند، و نسبت به حرف‌های غربگرایانه جدایی هویت ایران یا هویت اسلام به تنهایی هشدار می‌دهند، آنچه که واقعاً وجود خارجی دارد، هویت ایرانی - اسلامی است. اهمیت هویت ایرانی - اسلامی به این است که در مقیاس ایرانی و اسلامی و سطح جهانی تأثیرگذار است؛ یعنی چیزی که دیگر ملت‌ها هیچکدام اینها را ندارند. بر این اساس ایشان ادعاهای غربی مبتنی بر تفکیک هویت ایرانی از هویت اسلامی را پوچ و بی‌ارزش و مغایر با تفکر و ایرانی - اسلامی می‌دانند. (بیانات، ۱۳۸۸/۰۲/۲۶)

معظم‌له در تبیین هویت ایرانی - اسلامی می‌فرمایند: «ما دنبال الگوی مطلوب و آرمانی خودمان هستیم، که یک الگوی اسلامی و ایرانی است؛ از هدایت اسلام سرچشمه می‌گیرد، از نیازها و سنت‌های ایرانی بهره می‌برد؛ یک الگوی مستقل.» (بیانات، ۱۳۹۲/۰۵/۱۵) مخالفان نظام ایران اسلامی که از هویت اسلامی - ایرانی واهمه دارند و هرگز نمی‌خواهند الگوی مستقل در جهان اسلامی شکل بگیرد، مفاهیم هویت‌بخش جامعه ما را هدف قرار داده‌اند و مرتب در حال توطئه هستند. از این رو، در تحکیم مؤلفه‌های هویت‌بخشی در مقابل توطئه‌های بدخواهان، معظم‌له در بند سیزدهم

۱. سوره حجرات، آیه ۱۳.

سیاست‌های کلی جمعیت، «تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی (ایرانی، اسلامی و انقلابی) و ارتقاء وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزنشینان، و ایرانیان خارج از کشور» (بیانات، ۱۳۹۸/۰۲/۳۰) ملت بزرگ ایران را متوجه شیطنت «بعضی از دستگاه‌های رسانه‌ای خارجی مغرض» (بیانات، ۱۳۹۲/۰۴/۲۳) نموده، نسبت به تفرق‌افکنی دشمنان هوشدار می‌دهند. و اندیشه ممتاز معظم‌له را از روایت هویت ایرانی - اسلامی با مکتب نژادپرستی غربی آشکار می‌سازد.

مؤلفه‌های هویت ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری

در منظومه فکری مقام معظم رهبری، هر مجموعه انسانی به هویت جمعی احتیاج دارد و باید احساس اجتماع و بستگی و هویت جمعی کند. البته هویت ملی مطلوب و مورد پسندی که منجر به ایجاد عزت ملی شود. ایشان در تعریف هویت ملی می‌فرمایند: «هویت ملت‌ها عبارت است از مشخصه‌های فرهنگی آنها و مزیت‌های فرهنگی آنها؛ این هویت فرهنگی یک ملت را تشکیل می‌دهد» (بیانات، ۱۳۹۳/۰۴/۲۱). هم‌چنین معتقدند هویت ملی هر ملت، یک هویت جمعی است که از مجموعه فرهنگ، اعتقادات و دین، استقلال، عزت، تاریخ، خواست‌ها، حکومت، آرزوها و آرمان‌های اساسی و اصول و رفتارهای آن ملت تشکیل شده است. (بیانات، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸؛ ۱۳۹۰/۰۲/۱۰)

هویت ملی، مجموعه‌ای از گرایش‌های مثبت به عوامل و عناصر و الگوهای هویت‌بخش و یک‌پارچه‌کننده در سطح یک کشور، به‌عنوان یک واحد سیاسی است (مرشدی‌زاده و احمدلو، ۱۳۹۶: ۶۳) که می‌تواند کارکرد دوگانه داشته باشد. به طوری که اگر در حد معمول و معتدل قرار گیرد نیرویی سازنده، و چنانچه با افراط یا تفریط، وارد تعصب ملی، قومی و نژادی شود نیرویی مخرب خواهد بود. البته باید پذیرفت که تعصب همیشه منفی و بد نیست. مقام معظم رهبری موضوع تعصب ملی‌گرایی و علاقه به ملت و کشور را برای دفاع از کشور و ملت ضروری می‌دانند. معظم‌له معتقدند «برخی تعصب‌ها لازم است؛ یعنی بدون آن تعصب‌ها انسان ول است و مثل غبارهای سبک و بی‌وزن در هوا حرکت می‌کند. پایبندی‌هایی برای شخصیت و هویت انسان لازم است؛ حال این انسان هر که می‌خواهد باشد. (بیانات، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)

از دیدگاه معظم‌له حفظ و تقویت هویت ملی واجب است، حتی به‌عنوان یک تکلیف برای جامعه‌ی جوان کشور، صیانت از هویت ملی لازم است. «جوانان باید از سرمایه هویت ملی و جمعی کشور، با همه وجود و همت دفاع کنند» (بیانات،

۱۳۸۰/۰۸/۱۲)، چراکه اگر هویت یک ملت از آن گرفته شود، آن ملت هضم خواهد شد، اگرچه مرزهای جغرافیایی مشخصی برایش باقی مانده باشد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش درباره‌ی ارزیابی میزان اهمیت مؤلفه‌های راهبردی هویت ایرانی و هویت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری در وبسایت رهبری ارائه شده است.

نتایج بررسی مؤلفه‌های شاخص راهبردی هویت ایرانی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، در جدول شماره‌ی ۱ آمده است.

جدول شماره‌ی ۱: توزیع فراوانی مؤلفه‌های هویت ایرانی

رتبه شاخص‌ها	درصد از کل	درصد شاخص هدف	فراوانی	مؤلفه‌ها	شاخص هدف	شاخص راهبردی
۱	۴/۳۲	۸/۵۴	۲۳۰	علاقه به زبان فارسی	تاریخ و تمدن	تاریخ و تمدن
	۶/۱۷	۵/۴۱	۱۷۴	علاقه به ادبیات فارسی		
	۵/۱	۶/۳	۱۵	علاقه به شاعران فارسی		
	۴/۴۲	۱۰۰	۴۱۹	جمع		
۴	۷/۱	۸/۱۵	۱۷	آشنایی با حکومت‌ها و سلسله‌های ایرانی	تاریخ و تمدن	
	۵/۲	۳/۲۳	۲۵	آشنایی با حوادث تاریخی ایرانی		
	۷/۱	۸/۱۵	۱۷	مفاخر ادبی و شخصیت‌ها		
	۹/۴	۴۴	۴۸	آشنایی با مناسبت‌های سال شمسی		
	۸/۱۰	۱۰۰	۱۰۷	جمع		
۲	۷/۵	۸/۴۱	۵۶	میهن دوستی و عشق به سرزمین	سرزمین و ملیت	
	۴/۳	۴/۲۵	۳۴	دلبستگی و تعلق به سرزمینی		
	۵/۴	۸/۳۲	۴۴	آماده دفاع از میهن در برابر تجاوزها		
	۶/۱۳	۱۰۰	۱۳۴	جمع		
۶	۶/۲	۳/۲۶	۲۶	آشنایی با میراث فرهنگی	میراث فرهنگی و ملیت	
	۷/۳	۴/۳۷	۳۷	آشنایی با صنایع دستی		
	۸/۰	۹	۹	آشنایی با معماری ایرانی		

	۸/۰	۸	۸	آشنایی با نمادها و اسطوره‌های ملی	جمع
	۹/۱	۲/۱۹	۱۹	آشنایی با آداب و سنن ایرانی	
	۱۰	۱۰۰	۹۹		
۵	۹/۰	۷/۸	۹	عشق به ملیت ایرانی	جمع
	۹/۴	۱/۴۶	۴۸	آشنایی با اقوام ایرانی	
	۲/۰	۹/۱	۲	احساس همدلی بین مردم	
	۶/۴	۳/۴۳	۴۵	ارح نهادن به مناسبت‌های اجتماعی (روز مادر)	
	۵/۱۰	۱۰۰	۱۰۴		
۳	۵/۰	۴	۵	افتخار به پرچم جمهوری اسلامی	جمع
	۱/۱	۸/۸	۱۱	افتخار به تأثیرگذاری ایران در منطقه	
	۵	۲/۳۹	۴۹	افتخار به سرود جمهوری اسلامی	
	۷/۱	۶/۱۳	۱۷	افتخار به استقلال ایران	
	۲/۲	۶/۱۷	۲۲	احساس افتخار بر ایرانی بودن	
	۱/۲	۸/۱۶	۲۱	تعهد به قوانین کشوری	
	۷/۱۲	۱۰۰	۱۲۵		
۹/۵۷	۱۰۰	۹۸۸	جمع کل		

یافته‌های جدول شماره ۱ نشان داد که در بیانات مقام معظم رهبری ۹۸۸ بار به مفهوم شاخص راهبردی هویت ایرانی اشاره شده، که ۹/۵۷ درصد از کل فراوانی‌ها را شامل شده است. در شاخص‌های هدف به ترتیب بیشترین به کمترین شاخص‌ها را زبان و ادبیات فارسی با فراوانی ۴۱۹ (۴/۴۲ درصد)، هویت سرزمینی با فراوانی ۱۳۴ (۱۳/۶ درصد)، هویت سیاسی با فراوانی ۱۲۵ (۷/۱۲ درصد)، تاریخ و تمدن با فراوانی ۱۰۷ (۸/۱۰ درصد)، هویت اجتماعی با فراوانی ۱۰۴ (۵/۱۰ درصد) و میراث فرهنگی با فراوانی ۹۹ (۱۰ درصد) داشته‌اند. در بررسی بین مؤلفه‌ها، به ترتیب مقوله‌ی علاقه به زبان فارسی با فراوانی ۲۳۰ (۸/۵۴ درصد) بیشترین و مقوله احساس همدلی بین مردم با فراوانی ۲ (۹/۱ درصد) کمترین توجه را داشته‌اند.

نتایج بررسی مؤلفه‌های شاخص راهبردی هویت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی مؤلفه‌های هویت اسلامی

رتبه شاخص‌ها	درصد از کل	درصد شاخص هدف	فراوانی	مؤلفه‌ها	شاخص هدف	شاخص راهبردی
۵	۴/۲	۷/۱۸	۱۷	خداشناسی	اعتقادی	هویت اسلامی
	۹/۱	۴/۱۵	۱۴	معرفی اولیای دین		
	۶/۱	۹/۹	۹	آخرت‌گرایی		
	۵/۱	۱۲	۱۱	اعتقاد به قرآن کریم		
	۳/۳	۴/۲۶	۲۴	اعتقاد به اصول دینی		
	۲/۲	۶/۱۷	۱۶	اعتقاد به رهبری دینی		
	۷/۱۲	۱۰۰	۹۱	جمع		
۱	۵/۳	۱۰	۲۵	التزام به فروع دین و مناسبت‌های دینی (عمره، نماز جماعت...)	رفتاری	
	۶/۳	۳/۱۰	۲۶	نشست‌ها و مراسم درباره حوادث و وقایع تاریخ اسلام و شیعیان		
	۷/۶	۱۹	۴۸	برگزاری مراسم‌های مذهبی - سوگواری‌ها، اعیاد		
	۳/۲۱	۷/۶۰	۱۵۳	التزام به احکام شرعی (حجاب، امر به معروف و نهی از منکر...)		
	۳۵	۱۰۰	۲۵۲	جمع		
۴	۷/۱	۴/۱۰	۱۲	برگزاری نشست‌ها و مراسم‌ها درباره هویت سیاسی اسلامی	سیاسی	
	۳/۱۴	۶/۸۹	۱۰۳	واکنش به هتک حرمت مقدسات (پیامبر، قرآن...)		
	۱۶	۱۰۰	۱۱۵	جمع		
۲	۱/۶	۳	۴	تعلق خاطر به نمادهای اسلامی	فرهنگی	
	۱۸	۹۷	۱۳۰	برگزاری مناسبات اصول پایبندی به فرهنگ و سبک‌زندگی اسلامی و تربیت دینی		
	۶/۱۸	۱۰۰	۱۳۴	جمع		
۳	۷/۱۰	۶/۶۰	۷۷	آگاهی از سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)	تاریخی	
	۹/۱	۱۱	۱۴	آشنایی با مناسبت‌های سال قمری		
	۵	۴/۲۸	۳۶	معرفی مفاخر دینی مذهبی		
	۷/۱۷	۱۰۰	۱۲۷	جمع		
۱/۴۲	۱۰۰		۷۱۹	جمع کل		

براساس یافته‌های جدول شماره ۲، در بیانات مقام معظم رهبری ۷۱۹ بار به مفهوم شاخص راهبردی هویت اسلامی اشاره شده که ۱/۴۲ درصد از کل فراوانی‌ها را شامل شده است. در بررسی شاخص هدف به ترتیب از بیشترین به کمترین شاخص‌ها، هویت رفتاری با فراوانی ۲۵۲ (۳۵ درصد)، هویت فرهنگی با فراوانی ۱۳۴ (۶/۱۸ درصد)، هویت تاریخی با فراوانی ۱۲۷ (۷/۱۷ درصد)، هویت سیاسی با فراوانی ۱۱۵ (۱۶ درصد) و هویت اعتقادی با فراوانی ۹۱ (۷/۱۲ درصد) قرار گرفته‌اند.

هم‌چنین در بررسی مؤلفه‌ها، به ترتیب مقوله‌ی التزام به احکام شرعی (حجاب، امر به معروف و نهی از منکر...) با فراوانی ۱۵۳ (۷/۶۰ درصد) بیشترین و مقوله تعلق خاطر به نمادهای اسلامی با فراوانی ۴ (۹/۱ درصد) کمترین تکرار را داشته‌اند.

در بررسی مؤلفه‌های رابطه بین هویت اسلامی - ایرانی و تأثیر آن بر ارزش‌ها و باورهای ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، نتایج نشان داد که در بیانات مقام معظم رهبری ۱۷۰۷ بار به مفهوم شاخص راهبردی هویت ایرانی - اسلامی اشاره شده است که هویت ایرانی با ۹۸۸ فراوانی (۹/۵۷ درصد) و هویت اسلامی با ۷۱۹ فراوانی (۱/۴۲ درصد) را شامل شده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری در دفاع از باورها و ارزش‌های ملی انجام شده است.

در تبیین نتایج یافته‌های هویت ایرانی، مشخص شد که هویت ایرانی ریشه در تاریخ داشته و قدمت آن به قرن‌ها پیش می‌رسد، که این خود عامل شکوفایی تمدن بزرگ ایران است. پایه این هویت نشأت گرفته از فرهنگ، آداب و رسوم اجدادی ایرانی است. با عنایت به این‌که جامعه بشری همواره در حال تحول و پویایی است، هویت ایرانی نیز پا به پای آن در ضمن حفظ اصالت خویش در حال پویا شدن است. براساس نتایج پژوهش، شاخص راهبردی هویت ایرانی، که حدود ۵۷/۹ درصد از مجموعه‌ی بیانات مقام معظم رهبری به آن اختصاص یافته است نشان می‌دهد معظم‌له چه اندازه برای مسأله‌ی زبان و ادبیات فارسی، تاریخ و تمدن، جغرافیا و میراث فرهنگی گذشته اهمیت قایل هستند.

در تبیین نتایج هویت اسلامی، نظر بر این است که هویت اسلامی بخشی از هویت ایرانی است که به مفاهیم دینی ایرانی توجه دارد. با ورود اسلام به ایران، هویت دینی که ریشه در تاریخ دین‌داری مردم ایران داشت به هویت اسلامی که التزام عملی

مردم به آموزه‌های دینی است تبدیل شد و هویت اسلامی جزو پایه‌های محکم مردم ایران شد. هویت اسلامی نشأت گرفته از شاخص‌های اعتقادی، رفتاری، سیاسی، تاریخی و فرهنگی ایرانی است. همان‌گونه که نتایج نشان می‌دهد ۴۲/۴ درصد از مجموعه بیانات مقام معظم رهبری که به شاخص هویت راهبردی اسلامی اختصاص یافته است، نشان دهنده‌ی توجه معظم‌له به مسائل اعتقادی، رفتاری، تاریخی و سیاسی اسلامی است.

در تبیین نتایج وضعیت رابطه بین هویت اسلامی - ایرانی و تأثیر آن بر ارزش‌ها و باورهای ملی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، به نظر می‌رسد که هویت ملی عنصر مهم شکل‌گیری جوامع بوده و در حال حاضر نیز مهم‌ترین عامل گسترش دهنده‌ی روابط جهانی شدن است. کارکرد اصلی هویت ملی، پیوند دهنده‌ی معیارها و ارزش‌ها، باورها و راه و رسم زندگی اجتماعی ملی است و در سطح جهانی، برای ملت پیش‌شرط ورود به ساختار جهانی محسوب می‌گردد.

پژوهش حاضر، این موضوع که هویت ملی ایرانی نشأت گرفته از هویت ایرانی - اسلامی است را اثبات می‌کند که در جمهوری ایران اسلامی هویت ایرانی و هویت اسلامی جداگانه وجود ندارد. اگرچه به‌طور لفظی از هویت ایرانی و اسلامی استفاده می‌شود ولی آنچه که به‌صورت عملی وجود دارد ارزش‌ها و باورهایی است که از هویت ایرانی و هویت اسلامی به‌عنوان هویت ملی ایجاد شده است. هویت ملی ریشه‌دار، تاریخی و قابل استقامتی که می‌تواند جامعه ایران اسلامی را «الگوی مستقل» برای ایجاد انسجام در بین اقوام، اقتدار ملی و تشکیل تمدن نوین اسلامی معرفی کند. لذا برای دستیابی به این درجه از عزت و افتخار لازم است که مسئولین به فرهنگ، تاریخ، جغرافیا، اقلیم، آداب و سنن و سرمایه‌های انسانی و طبیعی کشور توجه بیشتری داشته باشند.

منابع

- قرآن کریم، سوره بقره، آیه ۱۳۴.
- قرآن کریم، سوره حجرات، آیه ۱۳.
- ابوالحسنی، رحیم (۱۳۸۷): «مؤلفه‌های هویت ملی با رویکردی پژوهشی»، *فصلنامه سیاست*، (۴).
- احمدی، حمید (۱۳۸۳): *ایران: هویت، ملیت و قومیت*، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- اسدیور، عهدیه؛ احمدی‌اهنک، کاظم (۱۳۹۵): «بازنمایی هویت اسلامی - ایرانی در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای»، *پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*، ۲۲ (۴)، ۶۹-۳۳.
- اکبری، حسین؛ عیوضی، محمدرحیم (۱۳۹۲): «بررسی وضعیت و ابعاد سازنده هویت ملی»، *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۰، صص ۳۳-۵۹.
- ایگلتون، تری (۱۳۸۶): *ایده فرهنگ*، ترجمه علی ادیبراد، تهران: انتشارات حرفه هنرمند.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار اساتید دانشگاه‌ها»، ۱۵/۰۵/۱۳۹۲.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار اساتید و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها»، ۱۳/۰۷/۱۳۸۵.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار با جوانان استان اصفهان»، ۱۳۸۰/۰۸/۱۲.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار با دانشگاهیان سمنان»، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار با سفرا و مسئولان وزارت امور خارجه»، ۱۳۹۷/۰۴/۳۰.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار با کارگزاران نظام»، ۱۳۹۶/۰۳/۲۲.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار با نخبگان جوان»، ۱۳۸۶/۰۶/۱۸.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها»، ۱۳۹۷/۰۳/۳۰.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار جمعی از مردم مازندران»، ۱۳۸۸/۰۶/۱۱.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار دانشجویان»، ۱۳۸۲/۰۲/۲۲.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار دست‌اندرکاران ساخت ناوشکن جماران»، ۱۳۸۸/۱۱/۳۰.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار رئیس جمهور و هیأت دولت دهم»، ۱۳۹۲/۰۴/۲۳.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار شاعران»، ۱۳۹۳/۰۴/۲۱.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار مردم شهرستان کازرون»، ۱۳۸۷/۰۲/۱۶.
- بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار مردم مریوان»، ۱۳۸۸/۰۲/۲۶.
- جمالی، جواد (۱۳۹۱): *چالش‌های هویت ملی در عصر جهانی‌شدن: بررسی موردی ایران*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد علوم سیاسی، استاد راهنما: محمدرضا تاجیک، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- حیدری، محمد (۱۳۸۳): *هویت و امنیت ملی، مجموعه مقالات مبانی نظری هویت و بحران هویت*، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- خمینی، روح‌الله (۱۳۶۱): *صحیفه نور: مجموعه رهنمودهای حضرت امام خمینی (قدس سره)*، تهران: فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- (۱۳۶۵): *صحیفه نور*، ج ۱۱، تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی ایران.
- درویشی‌سه‌ثلاثی، فرهاد؛ همتی، زهره (۱۳۹۲): «هویت ایرانی - اسلامی، آماج قدرت نرم امریکا»، *فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۲ (۷)، ۸۱-۶۱.

- دفتر حفظ و آثار نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (وبسایت). <http://farsi.khamenei.ir>.
سیاست‌های کلی جمعیت، پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری، ۳۰/۰۲/۱۳۹۸.
شریعتی، علی (۱۳۶۱): *مجموعه‌ی آثار: (اسلام‌شناسی)*، درس‌های دانشگاه مشهد، تهران: چاپخش.
طرفداری، منصور (۱۳۸۵): «فراز و فرودهای هویت ایرانی - اسلامی (از آغاز تا تهاجم تیمور)»، *تاریخ و تمدن اسلامی*، ۲(۳)، ۱۴۰-۱۲۳.
علوی مقدم، بهنام؛ داورپناه، زهرا (۱۳۹۳): «تحلیل محتوای مؤلفه‌های هویت ملی در کتب آموزش زبان فرانسه دوره‌های راهنمایی، دبیرستان - پیش‌دانشگاه»، *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۳(۵۲)، ۱۴۰-۱۱۷.
قربانی، قدرت‌الله (۱۳۸۳): «هویت ملی از دیدگاه استاد مطهری»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۵(۲)، ۸۶-۶۳.
قیصری، نورالله (۱۳۸۶): *روشنفکران ایران و هویت*، تهران: تمدن ایرانی.
متقی، سمیرا؛ متقی، افشین؛ کرمی، علی، (۱۳۹۴): «امنیت هویت و الگوی اسلامی - ایرانی توسعه»، *فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی*، ۱۲(۴۳)، ۱۰۰-۸۳.
مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۴): «دموکراسی و هویت ایرانی»، *فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، ۲۰(۶)، ۲۲۲-۲۲۱.
مرشدی‌زاده، علی؛ احمدلو، کاووس (۱۳۹۶): «مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۷۰(۲)، ۷۶-۶۳.
میرحیدری، مریم‌السادات؛ غفوری، محبوبه؛ بیچرانلو، عبدالله (۱۳۹۳): «ارزیابی مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران»، *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۴(۲)، ۱۹۸-۱۷۹.
هویت اجتماعی (کتاب درسی علوم اجتماعی) پایه دوازدهم، دوره دوم متوسطه (۱۳۹۷)؛ *سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی*. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

Smiht, P. (2010); "Globalization, citizenship and technology: the MAI meets the internet", *Paper for the 41th annual convention of the international studies association*, ios angeles, 14-18 March, p. 12-27.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی